

Bilim Tarihi Sohbetleri – Fuat Sezgin

Prof. Dr. Fuat Sezgin kimdir?

24 Ekim 1924'te Bitlis'te doğdu. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Şarkiyat Enstitüsü'nde İslami Bilimler ve Orientalistik alanında öğrenim gördü. 1954 yılında İslam Araştırmaları Enstitüsü'nde doçent oldu. Burada Zeki Velidi Togan ile çalıştı. 27 Mayıs 1960 askeri darbesi sırasında üniversiteden uzaklaştırılan ve 147'likler diye bilinen akademisyenler arasındaydı.

1961 yılında Almanya'ya giden Fuat Sezgin, Frankfurt'taki Johann Wolfgang Goethe Üniversitesi'nde misafir doçent olarak dersler verdi. 1965 yılında profesör oldu. Henüz İstanbul'da iken başladığı Arap-İslam edebiyatı tarihi çalışmasına Almanya'da da devam ederek, orintalistik çalışmaları için kaynak eser haline gelmiş ve hala aşılamamış 13 ciltlik eserinin ilk cildini 1967 son cildini ise 2000 yılında yayınladı.

Darbeden sonra Fuat Sezgin neden Almanya'ya gittiniz?

Üç üniversiteden cevap geldi: Frankfurt Üniversitesi, Kaliforniya'da Berkeley Üniversitesi ve Yale Üniversitesi. Düşündüm, taşındım daha kitabımın (İslam Bilim Tarihi) bütün malzemelerini toplama işim bitmemişti. İstanbul'dan uzaklaşmak istemiyordum. **Doğudan yani Mısır'dan, İran'dan uzaklaşmak istemiyordum. Çünkü daha toplamam gereken bir sürü malzeme vardı. Frankfurt'ta karar kıldım.**

(Hocaya Almanya'da sadece 6 ay kalacağını sonradan söylerler)

Türkiye'de o ihtilalden sonra ben yeni bir insan olmuştum. O yeni insanın ne olduğunu Willy Hartner'e anlatmaya başladım. O da şuydu: "Hiç üzülmeyin" dedim. "Ben hayatımı daima planladım. Liseyi şu zamanda bitireceğim diye planladım. Üniversiteyi öyle... Şu yaşta doçent olacağım, dedim ve bütün bunlarda muvaffak

oldum. Baktım her şeyde muvaffak oluyorum, bende bir şımarma başladı. Ondan sonra bir askeri darbe geldi. Bir balığın üzerine atılan ağ gibi ben de o ağın içinde kaldım. O zaman baktım ki beşer olarak benim irademin bir sınırı varmış. İşte o olaydan sonra ben şuna karar verdim: **Hayatımda eğer altı haftalık bir geleceğim garanti edilse, yani o kadar yaşayabilecek kadar maddi imkânım varsa, yedinci haftayı düşünmeyeceğim.** Onun için önümde iki ay daha var. Para da biriktirdim. Onları düşünmüyorum” dedim.

Evet, yapacağım daha çok iş var belki o yüzden Allah bana güç, kuvvet, sıhhat veriyor. Bakın şunu mahsustan söylüyorum, benim ülkemin gençlerine. O günler şöyle bir kararım da vardı: **Yarım gün gidip bir yerde inşaat işçisi olarak çalışacaktım. Ondan sonraki yarım gün ve geceyi kitabımı yazarak geçirecektim.**

Azim ve kararlılık üzerine

Oraya başladığımın birinci ayı Marburg Üniversitesi’nden geldiler. Dediler ki: **“Senato sizin ordinaryüs profesörlüğünüzü kabul etti, gelip başlamanız lâzım. Yalnız, Kültür Bakanı’yla bir konuşmanız gerekiyor.”** Çünkü ordinaryüs profesör olacak bir insan Kültür Bakanı’yla konuşur, maaşının pazarlığını yapar. **“Özür dilerim, ben gelemeyeceğim. Ben burada ilimler tarihi yapmak istiyorum”** dedim. Bana, “Siz burada doçentlik kadrosuna sahipsiniz.” dedi. “Bunlar benim için hiç mühim değil. Ben bilimler tarihiyle uğraşmak istiyorum” dedim. Adamcağıza çay ısmarlamıştım, onu içmeden ayrıldı yanımdan ve benimle daha hiç konuşmadı. Ondan sonra ne zaman konuştu biliyor musunuz? Kral Faysal Ödülü’nü kazandığım zaman 1978 yılında. Bana telefon etti, yanıma geldi ve beni kucakladı: **“Ben odanızdan size kızarak çıkmıştım ama sizin hakkınız varmış”** dedi. O zaman ben de profesör olmuştum zaten.

Günde 17 saat çalışarak Arapçayı 6 ayda öğrendi

Evimizde babamdan kalma 30 ciltlik bir Taberî Tefsiri vardı. Onu okumaya başladım. Başlangıçta anlamıyordum. Türkçe tefsirlerle karşılaştırarak, yavaş yavaş tefsirin içine girmeye çalıştım. **Günde aşağı yukarı 17 saat çalışıyordum. Erken kalkıyordum, gece geç yatıyordum, evden hemen hemen hiç çıkmıyordum.** 6 ay sonra Taberî Tefsiri’nin 30 cildini bitirmiş oldum. Başlangıçta hemen hemen hiç anlayamadığım bu tefsiri 6 ayın sonunda gazete gibi okuyordum. O hızla, yani 17 saatlik bir tempoyla çalışırsanız bunu siz de başarabilirsiniz, bundan eminim.

“Bu bir komisyon işidir, bir fert tarafından yapılamaz”

Üniversiteyi bitirip, doktoramı yapar yapmaz Brockelmann’ın kitabının noksanlarını gidermeyi kafama koydum ve derhal başladım. Doçent olduktan sonra bu işe daha da yoğunlaştım. İş ilerledi. İlerleyince baktım ki, Brockelmann’ın kitabındaki boşluklar giderilebilecek gibi değil.

Düşündüm ve Brockelmann’ın kitabını yeni baştan yazma fikrini geliştirmeye başladım. Epeyce mesafe kat ettiğim bir sırada -ki o zamanlar Almanya’dan

dönmüştü, 1959 yılıydı zannederim- hocama, "Brockelmann'ın kitabına bir zeyl yazmak değil de, dünyadaki bütün yazmalara bakarak yeni bir kitap yazmak istiyorum" dedim. Bana dedi ki: **"Onu yapamazsınız. Bunu hiç kimse yapamaz."** Ben içimden, **"hocam bunu yapacağım" dedim ve 1967 yılında kitabımın 1. cildi çıktı.**

Hollanda'ya gittim. Onlarla müzakere ettik. Şu, bu derken bana kitabın finansman meselesini UNESCO'nun halledeceğini söylediler. Bu arada Hollandalı oryantalistler toplanmışlardı, bir sohbet ortamında adeta beni imtihan ettiler. Sonra, **"bu adam bunu yapar"** diyerek beni desteklediler. Buna rağmen Alman ve Fransız oryantalistler arasında şu kanaat hâsıl olmuştu: "Bunu ancak bir komisyon yapar!" Açıkta, **"Bu bir komisyon işidir, bir fert tarafından yapılamaz"** diyorlardı.

Kurduğu İslam Bilim ve Teknoloji Tarihi Müzesi'nde Müslümanlar tarafından geliştirilmiş 800'den fazla çalışma sergileniyor.

Ben başlangıçta bunları maket halinde, model halinde ortaya koymaya başladım. Acaba 30 aleti bir araya getirebilir miyim? Bir müze olmasa bile, bir odayı doldurabilir miyim diye düşünüyordum, çok mütevazı bir şekilde başladım. Gittikçe iş ilerledi. Bugün aşağı yukarı enstitümüzde yapmış olduğumuz aletlerin sayısı 800'ü geçti.

Müslümanların bilimde ileri olduğu zamanlar

Müslümanlar M. 7. yüzyıldan itibaren bilimleri Yunanlılardan, Hintlilerden aldılar. Müslümanların bir meziyeti vardı. O alışlarında Hristiyan olsun, Yahudi olsun, ne olursa olsun insanları hoca olarak kabul ettiler. Müslümanlar onlardan süratli bir şekilde öğrendiler. **İki yüzyıl sonra Müslümanlar bu ilk merhaleyi, yani başkalarından almayı geride bırakarak yaratıcı olmaya başladılar.** Hatta Müslümanlar onlardan bilgiyi alırken, hocalarının faziletlerini hiçbir zaman unutmadılar, onu söyleyeyim.

Müslümanlar evvela yaratıcı oldular. Bu 800 yıl sürdü. **Miladi 850 yılından itibaren, 16. yüzyılın sonuna kadar Müslümanlar ilimde mütemadiyen yeni şeyler keşfettiler.** Yeni ilimler kurdular, eski ilimleri geliştirdiler ve ilerde kurulacak bazı bilimlerin temellerini attılar. Ondan sonra ilimler tarihinde önderliklerini yavaş yavaş kaybettiler.

Müze kurmak istemesinin nedenlerinden biri

Müze geliyor, açılırsa, istediğim şekilde kurulursa ki, öncelikle **Türkler, mensubu bulundukları medeniyetin ne kadar yüksek olduğunu görecekler;** benim ilk hedefim bu. Sonra birçok Müslüman, Arap bunu görecek. Tahmin ediyorum birkaç milyon turist bunu görecek. **Müslümanlarda bir aşağılık duygusu var, Avrupa medeniyetini yanlış tanıma var, oradaki yerini bilmeme var.** Bu durumu tasfiye etmiş olacağız.

Müslümanlar hangi bilimlerde öne çıkmışlardı?

Müslümanlar, ilimler tarihinde herkesin bildiği **büyük matematikçiler yarattılar, yetiştirdiler, astronom yetiştirdiler.** Bunları herkes biliyor, ilimler tarihi de bir dereceye kadar kabul ediyor bunu fakat Müslümanların coğrafya sahasında dünya haritasını yapma hususunda bu kadar ileri gittikleri bilgisi maalesef bugüne kadar müdafaa edilmiş değildir.

Evet, adam diyor ki: **“İnsan Avrupa kıtasının coğrafyasını araştırdığı zaman görüyor ki 18. yüzyıla kadar sadece İspanya’nın coğrafyası var.** Diğerlerinin; Almanya’nın, Fransa’nın coğrafyası falan yok.” Bunu 1982’de bir Alman bilgini söylüyor. Acaba neden İspanya’nın coğrafyası var da diğerlerinin yok? **Çünkü İspanya’da Müslümanlar yaşıyordu da ondan.** Evet, gerçekten çok enteresan bir şey. Avrupa kıtasının haritasını yani Fransa’nın, Almanya’nın, İsveç’in gerçek enlem-boylam derecelerine dayanan haritalarını ne zaman yaptılar biliyor musunuz? 1850 senesinden sonra!

Dil öğrenmek

Yazar: Peki hocam kaç dil biliyorsunuz? **27 dil bildiğinizi söylüyorlar...**

Fuat Sezgin: Hayır mübalağa ediyorlar. Bu kitabı yazmak için bilimler tarihinde birçok eski dili bilmem lâzım, Avrupalı etütleri okumam lâzım. Zaruri bulduğum zaman hemen bir dili öğrenmeye çalışıyorum; mesela coğrafya ciltlerini yazmaya başladığımda baktım Rusça’sız olmaz. Rusça öğrenmeye karar verdim, gittim Rusya’ya.

Yazar: Bir bilim tarihçisinin en az kaç dil bilmesi lâzım?

Fuat Sezgin: O bir adamın gayretine bağlı, kapasitesine bağlı. Dil öğrenmek bazen zordur bazen kolaydır.

Türkiye’de bir gelişme var. **Türkiye’de üniversitelerin sayısı çoğaldı. Sayı mühim fakat biraz kaliteye, derinliğe dikkat edilmediğine şahit oluyorum** ve bunu temenni ediyorum, yani üniversitelerimiz zayıf ve maalesef Türklerde Batı dillerine yani Adil öğrenmeye karşı bir kompleks var. Bu yıkılmalı, bunu bertaraf etmek lâzım.

Türkler bir dil öğreniyorlar... Mesela Almanya’ya giden bir adam konuşmasını öğreniyor. O kadar büyük bir şey bildiğini zannediyor ki nedir yani bir tek dil bilmek. **Alman liselerinde 3 dil öğreniliyor.** Benim kızım lisedeyken Yunanca öğrendi, Latince öğrendi, hatta biraz da Rusça öğrendi ama sonradan bıraktı, bir de İngilizceyi öğrendi, 3 dil biliyor. Almanya’da lisede 3 dil öğretiliyor.

Bilim insanlığın ortak mirasıdır. Rönesans’ı doğrudan doğruya Antik çağa bağlayan düşünce yanlıştır.

Bilim hiçbir ülkenin ya da toplumun tekelinde değildir. Onda herkesin katkısı vardır. “Biz bilim tarihindeki eksik halkalardan birini yerine koymak istiyoruz; burada

eksik kelimesi ile kastedilen, Rönesans'ı doğrudan doğruya Antik çağa bağlayan yanlış düşünce ile oluşan boşluktur."

Ben medeniyet tarihini bir bütün olarak kabul ediyorum. Bu, bütün insanlığın müşterek malıdır. Eğer Kongo'daki insanların bugün o medeniyetin gelişmesine katkıları yoksa da, onlar bizim Afrika'nın ücra bir köşesinde kalan kardeşlerimizdir. Bizler, Yunanlılar ve bugünkü modern Avrupalılar modern teknolojiyi geliştirmişlerse, o başka bölgelerde yaşayan insanların da bu süreçte katkısı vardır. Ben bilimler tarihine böyle bakıyorum. Bilimler tarihinin gelişmiş safhalarında, insanlığın büyük ve müşterek tarihinden öğrendiğimize göre Babillileri, Çinlileri, Hintlileri, Mısırlıları da buluyoruz. Yunanlıları da... Bu böylece geliyor.

Biz, İslam kültür çevresinin yaratıcı bilginlerinin, bir alma ve özümleme döneminin ardından 900-1600 yılları arasında gösterdikleri başarılarını ortaya koymak istiyoruz. Bu başarılar 16. yüzyılın ikinci yarısından bu yana Avrupa'daki yaratıcılığın zeminini oluşturdular.

İslam bilime menfaat için değil bilme merakıyla yaklaşmıştır. Biruni gibi çok büyük dehalar yetişmiştir.

Düşününüz, öyle tipler yetişmiş ki İslam dünyasında onları tanımıyoruz. Bîrûnî gibi bir insan mesela... George Sarton, Bîrûnî için; "**Beşeriyetin tanıdığı en büyük kafalardan biri**" diyor. Daha başka neler var...

Bakın size şunu anlatacağım: **Bîrûnî 27 yaşındayken 18 yaşındaki İbn Sina'yla yazılı bir münakaşaya giriyor.** Konu nedir biliyor musunuz? "**Işığın sürati ölçüsüz müdür, yani lâ-mütenâhî midir, yoksa ölçülebilir mi? Yani zamanla ölçülebilir mi?**" Ne müthiş bir şey değil mi! Böyle bir şey bugünün Türkiye'sinde bile olmaz.

Hollandalı matematik bilimi tarihiyle uğraşan Hogendijk adlı bir âlimin makalesi vardı. İslam bilimleri tarihiyle bu kadar uğraşan birisi olarak ben onu okuduğum zaman dehşete düştüm. Çünkü adam; 10. yüzyılda küresel trigonometri problemleri münakaşasına dair birtakım dokümanlar veriyor ve onları izah ediyor. Dehşete düştüm ve sonra doçentime gittim. "Gördünüz mü şu seviyeyi?" dedim. Hakikaten 21. asırda bizim Türkiye'de bu yüksek düzeyde tartışmalara, münakaşalara rastlayamazsınız. Böyleşine muhteşem çağları bırakmış bir medeniyetin mensuplarıyız.

Bu büyük âlimlerden biri de, 8. yüzyılda yaşamış olan Cabir İbn Hayyan'dır. Esasında kimya bilimiyle başladı, ondan sonra da genişleterek tabiat olaylarıyla ilgilendi. Bu adam diyor ki bize: "**Allah insana kâinatın bütün sır perdelerini yırtacak kabiliyeti vermiştir!**" Yani beşer bu kâinatta her sırrın çözümüne ulaşabilir. Aristoteles ise tam tersini söylüyor: "Biz bunu yapamayız" diyor. Cabir İbn Hayyan öyle bir adam ki "**kâinat, matematiksel ölçüler esasına göre yaratılmıştır**" diyor. Yani "hisleri bile ölçebiliriz. Ölçemediğimiz herhangi bir şey, bilimin konusu olamaz!" diyor adamcağız.

Müslümanların hadis geleneğinden gelen bir kaynak belirtme anlayışı vardı. Bu anlayış Avrupalılarda yoktu. Çeviri eserlerin üzerine kendi isimlerini yazıyorlardı.

Avrupa'da, **Latin dünyasında 18. yüzyıla kadar kaynak verme mefhumu yok. Müslümanlardan tercüme ettikleri birçok kitabın üzerlerine çoğu zaman kendi isimlerini koyuyorlar.** Bütün bunlar bilinmiyor maalesef. Müslümanlar da bu haklarını müdafaadan aciz vaziyetler. Onlar da bu gerçeği bilmiyorlar çünkü. Mesela, Galen'in kendi adıyla göze dair bir kitabı vardı Avrupa'da. 1928 senesine kadar bu kitap onun zannedilirdi. Julius Hirschberg adlı Yahudi kökenli bir Alman bilgini bunun Huneyn bin İshak'ın kitabının tercümesi olduğunu keşfetti. Yine, **İbn Sina'nın taşa dair bir kitabı, 20. yüzyıla kadar Aristo adı altında tedavüldeydi.**

Son olarak Fuat Sezgin'in öğretmenlere tavsiyesi:

Ben burada ilk önce hocalara seslenmek istiyorum. **Talebeleri aşağılık duygusundan kurtarmaya çalışsınlar. Türk milletini aşağılık duygusu bir kanser gibi kemiriyor.**

NOT: İnternette alıntı yapılarak düzenlenmiş ve sadeleştirilmiştir.

Zeki DOĞAN – Sosyal Bilgiler Öğretmeni

sosyalciniz.wordpress.com